

Prof. PhDr. Samuel Brečka, PhD.

Posudok habilitačnej práce PhDr. Anny Sámelovej, PhD.

Dejiny verejnoprávnosti. Zrod Rozhlasu a televízie Slovenska

Vo svojom posudku sa chcem vyjadriť k týmto hlavným aspektom habilitačnej práce:

1. Terminológia
2. Cieľ a metóda
3. Obsahová štruktúra
4. Formálne aspekty (jazyková úroveň, úprava)
5. Využitie informačných zdrojov

1. Terminológia

V prvom rade musím upozorniť na to, že autorka všade používa iba “pojem”, nikde nie “termín”. Ja, v zhode s filozofickou literatúrou, ale aj J. Mistríkom chápem termín ako pomenovanie pojmu a pojem ako obsah a význam termínu.

Na rozdiel od mnohých iných autorov autorka správne poukazuje na nemecký pôvod termínu verejno-právny (oefentlich-rechtlich). Správne poukazuje aj na to, že termín nepriniesli k nám až zriaďovateľské zákony o Slovenskom rozhlase a Slovenskej televízii. Problém bol však v tom, že v tom čase československá, resp. slovenská legislatíva (terminologicky) nerozlišovala a ani nerozlišuje medzi súkromným a verejným právom a nepoznali sme verejnoprávne inštitúcie.

Vysielanie verejnej služby je podľa mňa skomolený termín, ktorý vznikol doslovným prekladom anglického “public service broadcasting”. Na rozdiel od verejnoprávneho vysielania je jazykovo nepraktický. Preto sa nečudujem autorke, že namiesto neho používa “verejnoprávnosť”, aj keď v podobe podstatného mena sa ani mne veľmi nepáči. Ešte je tam jeden menší problém, že termín “vysielanie” nerozlišuje medzi rozhlasom a televíziou. Európske dokumenty o vysielaní sa rozhlasom takmer vôbec nezaobierajú.

Voľakedy za socializmu sme museli používať (ej keď nie vždy sme používali) termíny, aké sa používali v politických dokumentoch a ktoré boli prevzaté z ruskej terminológie. Napr. prostriedky masovej informácie a propagandy. Dnes sme skôr zaťažení právnickou terminológiou a použitie pomenovania vysielanie verejnej služby mi prichodí ako používanie termínu (aj v novinárčine) – “orgány činné v trestnom konaní”.

Iná vec je pojem verejnoprávny, ktorý hovorí skôr o tom, čo je obsahom a úlohou verejnoprávneho vysielania. A práve o tomto sa viedli dlhé roky nielen odborné, ale aj politické diskusie. K nim sa vyjadriť v nasledujúcom bode môjho posudku.

2. Cieľ a metódy riešenia problematiky

Autorka si stanovila hlavný cieľ svojej práce takto:

Na základe analýzy pojmov verejnoprávnosti a verejnej služby, "pokúsiť sa pochopiť a ozrejmiť, prečo sa za bezmála tridsať rokov existencie slovenských verejnoprávných médií na Slovensku nevytvorila ucelená koncepcia chápania verejnej služby a jej poslania, prečo je možné účelovo politicky používať/zneužívať existujúcu koncepciu verejnoprávnosti, a ako samotná štátna mediálna politika umožnila a stále umožňuje, aby verejná služba Slovenského rozhlasu a Slovenskej televízie mala na Slovensku okrajové postavenie popri dominantnom vplyve komerčných programov súkromných rozhlasových a televíznych vysielateľov."

Na otázku, ktorú chce autorka objasniť ako prvý a prvoradý cieľ svojej práce, si odpovedá hneď nasledujúcou vetou: "Jedným z dôvodov je akási mantra slovenského prístupu k programom verejnoprávných médií, že im nemá ísť o vysokú sledovanosť, ale o kvalitné poslanstvo." Chýba jej (podľa autorky) druhá časť, ktorá hovorí o vplyve verejnoprávneho média na verejnosť, čiže o jeho sledovanosti.

Tu hádam stačí povedať, že to nie je len slovenská mantra a že poznatky z výskumov publika jasne hovoria, že o tom, ktoré programy (bez ohľadu na ich objektívnu kvalitu) publikum sleduje a ktoré nie, rozhoduje predovšetkým divák. Vysielateľ môže do sledovanosti zasiahnuť najmä zaradením programov do vysielacej štruktúry. Ale on zo skúsenosti vie, že kvalitné (tzv. náročné) programy sú slabo sledované a preto ich umiestňuje do neskorých nočných hodín a do prajtajmu umiestňuje publikom milovaný brak a bulvár. A začarovaný kruh sa uzatvára.

Rovnako dôležité je však reagovať na otázku o absencii ucelenej koncepcie chápania verejnej služby ako súčasť štátnej mediálnej politiky. Najmä preto, že autorka do istej miery vyčíta absenciu štátnej mediálnej koncepcie aj vedcom a výskumníkom, najmä keď tieto kritické pripomienky uvádza v súvislosti s činnosťou Novinárskeho študijného ústavu a jeho pokračovateľa (Mediálne informačné centrum).

K tomu by som ako osobne zainteresovaný človek chcel uviesť nasledovné:

Po niekoľkých účastiach na zasadaní Riadiaceho výboru pre médiá Rady Európy v roku 1993 (ako vedúci kancelárie Rady pre rozhlasové a televízne vysielanie) som prvý Náčrt koncepcie (zásad) štátnej komunikačnej (mediálnej, informačnej) politiky SR poskytol podpredsedovi vlády SR Romanovi Kováčovi v januári 1994. (Mečiar mal svoju vlastnú koncepciu a vláda aj tak v marci skončila.)

O pár rokov neskôr, na základe rozhodnutia Rady vlády SR pre masmédiá zo dňa 8. apríla 1999 Mediálne informačné centrum (NŠÚ bol jeho súčasťou)

pripravovalo odborné poklady k problémovým otázkam, ktoré sa týkajú mediálnych noriem a zákonov – najmä pokiaľ ide o ich zosúladienie s legislatívou Európskej únie a európskymi regulatívnymi normami. (Uvádza: Výročná správa MIC za rok 2000 s rozhodnutím o jeho zrušení na základe odporúčaní Auditú štátnej správy za rok 2000.)

Jedným z dôležitých podkladov bol moja rozsiahla štúdia Mediálna politika Európskej únie I., II., III. (OŽ, 2000, č. 2, 3, 4.), v ktorej podrobne informujem o význame, cieľoch a nástrojoch mediálnej politiky EU v čase, keď sa začali negociačné rokovania so Slovenskom v kapitole 8 “kultúra a audiovizuálna politika” a keď v marci 2000 bol na rokovaní vlády (konečne) schválený návrh organizačného zabezpečenia štátnej mediálnej politiky. Prvá časť tejto štúdie bola uverejnená v rovnakom čísle OŽ ako autorkou citovaná úradná správa Dany Benkovičovej o vedecko-výskumnej činnosti mediálneho informačného centra v rokoch 1996-1999.

Takže, nie žeby neboli podnety z vedeckej sféry, ale politici boli buď málo gramotný alebo málo ochotný sa problémom zaoberať. Celé roky chýbala politická vôľa zaoberať sa problematikou štátnej mediálnej politiky. Každá vláda si robila svoju mediálnu politiku ad hoc.

Napríklad aj taký “kultúrny” minister, ako bol minister kultúry Milan Kňažko, najprv menoval za riaditeľa Národného mediálneho centra bezprizorného mládežníka z predvolebného cyklistického peletónu Mikuláša Dzurindu, potom zriadil v ústave expozitúru Slovenskej informačnej služby a nakoniec ústav v roku 2000 zrušil aj s jeho bohatými fondami, výskumnými a vedeckými kapacitami.

Metódy riešenia

Autorka sa pokúša na základe analýzy pojmov mediálnej verejnoprávnosti a mediálnej verejnej služby konkretizovať štyri rôzne doktríny mediálnych politík: 1. doktrínu férovosti uplatňovanú v USA, 2. doktrínu poriadku na trhu s vysielaním uplatňovanú v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska, 3. doktrínu mediálneho sociálneho štátu uplatňovanú v štátoch Škandinávie a 4. doktrínu komunistickej tlače uplatňovanú v štátnej mediálnej politike na území komunistického Československa pred Nežnou revolúciou, čiže v rokoch 1948 – 1989. Pritom dejiny mediálnej verejnoprávnosti metodologicky chápe ako prítomnosť či neprítomnosť konkrétneho typu doktríny ako mediálnej filozofie, resp. koncepcie.

Je to inovatívny prístup, v kontexte tejto práce, ale aj celej trilógie autorky plne oprávnený.

Zvlášť oceňujem, že teoretické východiská výskumu sa opierajú o veľmi dobrý výber autorov, ale najmä to, že autorka nielen v histórii verejnoprávných médií, ale aj v histórii vedy a výskumu médií na Slovensku neignoruje 40 rokov minulého režimu. Oceňujem, že – na rozdiel od mnohých mladých pedagógov a vedeckých pracovníkov – sa pre ňu mediálny výskum nezačína Jirákovým prekladom Denisa McQuaila.

3. Obsahová štruktúra práce

Veľmi stručne: Práca sa skladá z dvoch základných častí, čo vyjadruje aj jej názov: Dejiny verejnoprávnosti. Zrod Rozhlasu a televízie Slovenska.

“Dejiny” v tomto prípade netreba brať doslova. Ani v prvej, ani v druhej časti. Nie je to žiadna historiografia. Je to história v spoločenskom, politologickom a teoretickom kontexte. Dalo by sa povedať, že je to viac teória ako história.

4. Formálne aspekty (jazyková úroveň, úprava)

V nadväznosti na predchádzajúce konštatovania treba uviesť, že autorka nám prezentuje náročný, v niektorých prípadoch dosť neprehľadný text. Určite text, ktorý by asi ťažko zvládali študenti, ktorí viac obľubujú stručné a menej teoretické skriptá. Preto chápem, že autorka už v prvej vete tejto práce upozorňuje, že kniha je určená predovšetkým vedeckej a odbornej obci viacerých humanitných a spoločenských vied...

Ak odhliadnem od otázky, či to naozaj tak má byť, musím konštatovať, že z jazykového a formálneho (či formového) hľadiska je práca na vysokej úrovni, na čom sa iste podpísala novinárska skúsenosť autorky. Ale, aj keď sa vzhľadom na jej “pôvod” dal očakávať skôr publicistický štýl, jej prejav je vysoko odborný. V tejto kategórii nenachádzam žiadne chyby.

5. Využitie informačných zdrojov

Musím sa priznať, že už dávno som nevidel vo vedeckej práci také množstvo relevantných a rôznorodých zdrojov (Monografií, vedeckých štúdií, odborných textov, dokumentov, hesiel a internetových stránok.) A je mi cťou, že moje medzi nimi zastávajú dôstojné miesto. (Aj keď som autorke nepriamo vyčítal, že jeden dôležitý prehliadla.)

Záver:

Habilitačná práca PhDr. Anny Sámelovej, PhD. spĺňa všetky podmienky kladené na túto kategóriu kvalifikačných prác a odporúčam ju prijať na obhajobu a po úspešnej obhajobe udeliť menovanej vedecko-pedagogickú hodnosť docentka v odbore teória a dejiny žurnalistiky.

Bratislava, 19. 8. 2020